

השעה שהחמצה?

"ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה" (דברים כט ג, פרשתנו)
 "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים" (דברים ה כה, פרשת ואתחנן)¹

דברים רבה בפרשתנו (פרשה ז סימן י)

"ולא נתן ה' לכם לב לדעת...." (דברים כט ג). מהו "ולא נתן ה' לכם לב לדעת"? אמר רבי יצחק: בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד ז) אמר הקב"ה: "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי... כל הימים" (דברים ה כה).² שמעו ישראל ושתקו. אמר רבי יהודה בן לוי: למה הדבר דומה? לחפ"ר³ אחד קשה שראה עכנא [נחש] אחת קשה. אמר: מי יוכל לחפור את זו? אמרו לו ולא אתה החפ"ר! הכל ממך! כך, כיון שאמר הקב"ה: "מי יתן והיה לבבם זה להם... כל הימים" היה להם [לבני ישראל] לומר: ריבונו של עולם, אתה תן! לפיכך אמר משה: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת".⁴

פסיקתא רבתי (איש שלום) סוף פרשה מא (תקעו)

... בשעה שעמדו ישראל בסיני ואמר להם משה: מבקש הקב"ה ליתן לכם התורה. אמרו לו: רבינו משה, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. מיהו [ברם], מבקשים אנו לשמוע מפיו.⁵ אמר רב חנן בשם רבי אחא: ערבה לפני הקב"ה התשובה שהשיבו למשה ומיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם. הוא שהקב"ה אומר: מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי... "לבס" אינו אומר אלא "לבבם" - יצר הטוב ויצר הרע שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב.⁶ אמר רבי יוחנן: הקב"ה עומד ואומר מי יתן והיה לבבם זה להם ולא לומר: הן של מי, לא שלך לעקור יצר הרע מבינותינו?⁷ שאילו שאלו אותה שעה... שיעקר יצר הרע, היה נעקר מהם. אלא: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת" - אתמה!⁸

¹ כל אחד משני פסוקים אלה לחוד, מציג קושי ואתגר לפרשנים: ולא נתן ה' לכם לב לדעת - אומר משה! מי יתן - אומר הקב"ה! אז מה רוצים מעם ישראל? ראה רש"י וספורנו על הפסוק הראשון ורס"ג וחזקוני על הפסוק השני ("ראוי להם לחמוד להתאוות ולומר מי יתן", רס"ג). ואנו נלך בדרכו של המדרש שכורך את שני הפסוקים יחדיו ומעצים ומכפיל את האתגר והקושי שבפסוקים אלה.

² הדגש בפסוק זה הוא לא רק על המלים "מי יתן" בהם הקב"ה כביכול מביע משאלה, אלא גם על הביטוי "כל הימים" המביע משאלה נוספת ושאיפה שההתעלות של הרגע הנשגב תהפוך לנורמת חיים. הדרשה כולה, אגב, בנויה על חיבור ושילוב של פסוקים משלוש פרשיות שונות הקשורות במעמד הר סיני: משפטים, ואתחנן ופרשתנו. אין פסוקים ממעמד הר סיני בפרשת יתרו. האם זה מקרי?

³ קוסם מאלף נחשים.

⁴ במקבילה בגמרא עבודה זרה דף ע"א הלשון חריפה עוד יותר: "תנו רבנן: מי יתן והיה לבבם זה להם - אמר להן משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה. בשעה שאמר הקב"ה לישראל: מי יתן והיה לבבם זה להם, היה להם לומר: תן אתה". את הכיוון החריף יותר שמייצג מדרש זה נראה בהמשך. בינתיים, נשאר בנימה המפויסת של מדרש דברים רבה ז' הנ"ל אשר מביע צער על הרגע שהוחמק, אבל מסכים שאין בעצם הרבה מה לעשות. אפשר לרמוז, אפשר להביע משאלה, אפשר אפילו להצטער ולהרגיש נגב (ראה בהמשך). אבל את הצעד הראשון, את האמירה "תן אתה", את הבחירה, האדם צריך לעשות. "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו" (שיר השירים רבה פרשה ה סימן ג על הפסוק "קול דודי דופק"). ואם האדם לא עושה זאת, אזי הרגע המיוחד עבר והשעה הוחמצה - "ודודי חמק עבר".

⁵ זו התוספת הראשונה של מדרש זה לעומת המדרש הקודם. מה שערב לקב"ה שאותו ביקש לשמר ועליו הוא אומר: "מי יתן והיה לבבם זה להם וכו'", היא הבקשה של עם ישראל לשמוע דברים ישירות מפי הגבורה. וכבר נאמרו מדרשים רבים בנושא זה של שמיעה ישירות מפי ה' מול השמיעה באמצעות משה, בפרט על הפסוק בפרשת כי תשא "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו" (שמות רבה מא ג) ועל הפסוק משיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו" (שיר השירים רבה א ב). ראה דברינו [מעמד הר סיני - התגלות ופישרה](#) בשבועות תש"ס. אבל באמת, יש כאן קושי עם פשט הפסוקים. מהקטע בדברים פרק ה פסוק יט עד סוף הפרק, משתמע שאדרבא, הקב"ה משבח את בני ישראל על שנרתעו מקרבה יתירה מדי ובקשו לשמוע דברים באמצעות משה! ראה שם.

⁶ מזכיר את דברי המשנה בברכות פרק ט משנה ה: "בכל לבבך - בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע". (רש"י דברים ו ה, פרשת שמע). הקשר של מתן תורה עם קריאת שמע איננו מקרי. כבר הראנו שקריאת שמע שאנו אומרים יום יום היא ה"נשמע ונעשה" שהוא התשובה ל"נעשה ונשמע" של מעמד הר סיני שהסתיים בחטא העגל (ראה דברינו [נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים).

⁷ הגרסה כאן קצת משובשת, אבל הכוונה ברורה. וצריך לתקן, עפ"י המדרש בדברים רבה שהבאנו ועפ"י הגמרא בעבודה זרה דף ה' ע"א, כך: היה להם לומר: הן (או תן) בידך הוא לעקור יצר הרע מבינותנו ולגרום לכך שלבנו יישאר כפי שהוא היום כל הימים.

⁸ התוספת השנייה של מדרש זה היא פירוט החמצה. הוחמצה ההזדמנות לעקור את יצר הרע מן העולם. ליצור עולם שכולו טוב. לחזור לגן העדן טרם החטא הראשון. האמנם? כאידיאל נשגב אולי כן, אבל לא במציאות כפי שחז"ל רואים אותה בהרבה מקומות אחרים. ביטול היצר הרע מן העולם ועקירתו המוחלטת איננה אפשרית (ע"ז ה ע"א) ובאמת גם לא רצויה (יומא סט ע"ב, בראשית רבה ט ז). מה שאפשרי ונחוץ הוא שעבוד הרע והפיכתו לחלק מעבודת הבורא. וזה נושא שיש להאריך בו בפעם אחרת א"ה.

שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהְלֵיכֶם: וְאַתָּה פֹּה עִמָּד עִמָּדִי וְאֲדַבְרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר תִּלְמְדוּם.¹³

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: ראה תרגום יונתן בן עוזיאל ו"פירוש יונתן" על הפסוק: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת". המאיר עינינו בדברים אלה, ובקשר האפשרי לדברינו עד כאן, יבורך.

¹³ כבר רמזנו לפסוקים אלה בסוף הערה 5 לעיל. אחרי כל המדרשים (וגם הפרשנים שקצת מיעטו להתייחס לפסוקים שדרשנו), צריך תמיד לזכור ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג ע"א, ראה שם דברי רב כהנא אחרי שבגיל שמונה עשרה כבר גמר את התלמוד כולו!). על מה אומר הקב"ה: מי יתן? על דברי העם שפוחד מהאש הגדולה ומבקש שמשה יעמוד בינו ובין הקב"ה ויורה לו את החוקים ואת המשפטים. שים לב גם למילים "וְשָׁמְעוּ וְעָשְׂנוּ" העומדות בניגוד ל"נעשה ונשמע". ראה שוב דברינו [נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים.